

Behaviorizem (angl.: behaviorism) je ena od večjih štirih teorij učenja. Behaviorizem je verjetje, da je navodilo u/osvojeno s cilji, ki se jih da opazovati, meriti in kontrolirati. Cilje postavi učitelj, u/osvaja jih učenec, ki odgovori z nizom odzivov na kontrolirano spodbudo (stimulus). Teorija učenja temelji na S-R reakciji (angl.: stimulus – respons, slo.: spodbuda – odgovor). B. F. Skinner je leta 1930 razvil teorijo behaviorizma, ko je v laboratorijskem okolju kontroliral odzive miši. Posplošil je, da je človek ob primerni spodbudi (spodbudnem okolju) sposoben odgovoriti. Način spodbude vpliva na rezultat. V behaviorističnem učnem okolju instruktor (učitelj, vzgojitelj) vodi učni proces učenca s pomočjo niza učnih ciljev. Učne naloge so strukturirane od preproste do zahtevne. Spremlja in ocenjuje se kakovost odgovorov v skladu z učnimi cilji. Učitelj lahko modificira odgovore učenca s sistematičnim spodbujanjem (stimulusom). Behaviorizem ne posveča skrbi učenčevim mentalnim razmeram, konstrukcijam učenja in simbolom (kar skrbi kognitiviste, ki so usmerjeni v učne sheme). Za razliko od behaviorizma konstruktivizem usmerja pozornost na to, kako možgani sprejemajo, ponotranjijo in priključijo informacije. Behavioristična teorija ni posebej opredelila mentalne slike učenca, usmerjena je v izhod – rezultat, dosego cilja in v tem kontekstu v spremembo vedenja. Behaviorizma ne skrbi preišljevanje, motivacija, ustvarjalnost in avtonomija učenja posameznega učenca, kar še posebej zanima konstruktiviste. Teorija konstruktivizma se posveča učnemu procesu in učinkoviti pomoči učečemu se v procesu učenja, raje, kot da bi le kontroliral učne izkušnje učenca. Behaviorizma ne zanima, kako učne cilje sprejema učenec, niti ga ne zanima, kako bi učne cilje učeči sam dokazal oz. predstavil. Za razliko od humanizma, behaviorizma ne zanima samovodenje (samousmerjanje, samouravnavanje) ali samoaktualizacija – želja po aktualizaciji svojih pričakovanj, ne zanima ga vidik samouresničevanja. Behaviorizma ne zanimajo učenčeve potrebe v času učnega procesa, kar zanima humaniste. Behaviorizem močno zanimajo rezultati, ki jih preveri s sistemom enkratnega preverjanja in ocenjevanja. Sistem ocenjevanja ravno tako upošteva S-R mehanizem (spodbuda – odgovor) za razliko od humanizma, katerega sistem je osredotočen na učenje in mišljenje. Ne glede na vse pozitivne ali negativne opredelitve (ocene) je behaviorizem še vedno močna didaktična sila poučevanja, v bistvu ne kaj dosti posodobljena od časa, ko je to teorijo opredelil Skinner za raziskovanje odzivov živali. Edino kar je zanimivo je, da so v vseh teh letih iskali ter izbirali bolj ali manj primerne spodbude.

Kognitivizem je druga od štirih temeljnih teorij učenja. Kognitivisti verjamejo, da je mišljenje in učenje človeka podobno računalniku – robotu, računalniškemu informacijskemu procesiranju. Iz tega razloga je fokus na učnih vhodih in izhodih, človeških procesiranjih po vzorcu računalniškega procesiranja. Svet kognitivizma sestavlja serija med seboj povezanih ciljev, vsak pa ima svojo specifično lastnost. Učenje se izvaja, ko posameznik zbira informacije iz sveta in jih vgrajuje v mentalni konstrukt. Želja je, da je mentalna shema podobna realni shemi sveta, ki vključuje tako specifične lastnosti kot medsebojne zveze (odnose). V tem smislu je človekovo znanje zbrana kolekcija podatkov oz. informacij, organiziranih po nekem logičnem modelu - miselni strukturi, ki je dostopna in opisljiva skozi komunikacijski jezik posameznika. Človekovo mišljenje je proces zbiranja podatkov (angl.: inputs) iz sveta, manipuliranje z objektom in transformacija v simbolizem. V mislih se pojavljajo logične podobe, kot projekcije iz realnega sveta, ki so predstavljene skozi govor, zapis ali risbo (angl.: outputs). V vzgoji in izobraževanju kognitivizem usmerja v transformacijo znanja iz realnega sveta preko učiteljevega posredovanja do učenca. Uspeh je dosežen, če na koncu lekcije ima učenec enak mentalni konstrukt predmeta po študiju z učiteljem. Težava, ki nastopi je, kako biti siguren, da je mentalni konstrukt učenca res tak. Podobno behaviorizmu, ki ne polaga interesa v študij mentalnih struktur, pač pa le na rezultat in spremembo vedenja, je kognitivizem v celoti usmerjen na notranje mentalne procesijske sisteme oz. na učne sheme v kontekstu, kako možgani sprejemajo, ponotranjijo in priključijo informacijo. Kognitivizma ne zanima motivacija (volja, hotenje), ne zanima ga ustvarjalni potencial, avtonomija učenca, kar pa zanima konstruktiviste, ko opazujejo učenje znotraj učnega procesa. Ko se konstruktivizem osredotoča na pomoč učencu pri njegovem konstruiranju vsebine, kognitiviste zanima le en simbolni konstrukt. Kognitivizem je usmerjen v iskanje boljše upodobitve človekovega informacijskega procesnega modela in boljše metode prenašanja shem od učitelja na/do učenca. V konstruktivizmu učenec gradi svoj smisel, podobo na osnovi novega znanja, ki mu pomaga konstruirati novo znanje. Kognitivistom je znanje zgradil ekspert, katerega naloga je bila izdelati najboljšo podobo. V primerjavi s humanisti kognitivisti niso zainteresirani v samouravnavanje, samovodenje ali samoaktualizacijo. Kognitivisti so občutljivi le na učne izhode - mentalne sheme. Holizem ni stvar kognitivistov, kar je področje humanistov. Kljub vplivom drugih teorij učenja, so kognitivisti še vedno močna didaktična sila, predvsem v vzorcu, kako človek misli, se uči, prenaša informacije in rešuje probleme.

Konstruktivizem je še ena od štirih večjih teorij učenja v šolah. Konstruktivizem je verjetje, da imajo učenci neko predznanje in izkušnje na kateri osnovi bazirajo njihove predpostavke (hipoteze) in so osnova za oblikovanje konteksta, baza za reševanje konkretnega problema, ki ga je sprožil instruktor (učitelj, navodilo). Konstruktivizem je na učenca usmerjena pedagoška paradigma (vzorec), v kateri je vsebina zgrajena (konstruirana) od učečega se v socialni učni skupini (angl.: team-based group) v obliki sodelovalnega učenja (angl.: collaborative learning) in v okviru konstruktivističnega učnega okolja, odprtega za konstrukcije. Teorija konstruktivizma je osredotočena na učenčevo mišljenje, na njegove učne aktivnosti. V aktivni učni paradigmi (vzorcu) konstruktivizma učitelj ni več primarni posrednik in edini kanal za dovajanje znanja. Celotno znanje gre najprej direktno (neposredno) do učenca samega. Učitelj je katalizator, svetovalec (angl.: coach) in direktor programa izvajanja projektov za reševanje konkretnega problema, in ne ovira med učencem in vsebino. S konstruktivizmom pride do učnega preiskovanja, raziskovanja, odkrivanja avtonomnega učenca, samomotivirajočega, kar je kritični moment, pomemben za uspešno izvajanje učnega procesa. Za konstruktivistično teorijo stoji več edukacijskih paradig oz. modelov konstruktivizma, kot na primer Vygotskijev model socialnega konstruktivizma ali Lavinega (Jane Lave) situacijskega učenja, ali pa Piagetova razvojna teorija (Piaget's developmental learning theory) in še Brunerjev model učenja z odkrivanjem. Skozi proces akomodacije (prilagajanja) se menjajo obstoječe kognitivne strukture, kajti iščejo smisel novim dogodkom. Skozi asimilacijo (prisvajanje) posameznik interpretira dogodke na osnovi obstoječih miselnih struktur. Brunerjevo učenje z odkrivanjem je bolj v smislu, da si učenec zapomni koncepte, če raziskuje sam s svojim predznanjem. V procesu raziskovanja učenec dela napake, a to je integralni del učnega procesa. Pomembno je, da učenec ob učenju zori, je samomotiviran in dovolj izkušen, da lahko prevzame del učenja aktivno, samostojno, da sam konstruira strukturo učenja vsebin. Obratno je, ko učitelj strukturira vsebino (kognitivizem) in je manj prostora za samoraziskovanje, delanje napak in dokazovanja ter obvladovanja. Bruner in Piaget sta sama konstruktivistične ideje mešala s kognitivističnimi. Kognitivistična teorija predvideva sheme, strukture vnaprej, v katere učenec vnaša svoja mentalna vedenja. Oba avtorja pa sta opredeljena pri konstruktivistih zaradi tega, ker sta usmerjena v razmišljanja učečega se. Ključna, bistvena razlika med kognitivisti in konstruktivisti je v tem, da konstruktivisti vidijo znanje relativno, vsebina ni dokončni izdelek, ni ene same objektivne resnice, torej je vsebina odprta za raziskovanje in interpretiranje. Kognitivisti pa so osredotočeni prav na prenos objektivnega znanja iz realnega sveta od učitelja (eksperta, izkušenega) na učenca (ki še ni izkušen, še ni ekspert). Poti do resnice je več, ne le ena. Tako je razmišljal socialni konstruktivist, Lev Vygotsky in prav zato teorijo konstruktivizma obogatil s sodelovalnim učenjem. Medtem, ko se kognitivisti trudijo najti najboljšo razlago in model prenosa znanja iz učitelja na učenca, je konstruktivizem osredotočen na kakovostno pomoč učencu pri njegovem konstruiranju vsebin, torej iščejo pristope, ki omogočajo učinkovito interakcijo in razmišljajo o sistemih mentalnih konstrukcij. Za razliko od behavioristov, kjer so učenci pod močno kontroliranim okoljem z namenom usmerjanja k natančno opredeljenim ciljem oz. spremembam vedenja, baziranih na setu ciljev, ki jih je oblikoval instruktor (učitelj), konstruktivizem išče prostor učencu za čim bolj odprto učno okolje, v katerem gradi svoj novi pomen, ko uporablja novo znanje. Novemu znanju daje pomen, zato oblikuje prenovljeno vsebino in konstruira nov miselni produkt. Konstruktivizem in humanizem sta si podobna v

tem smislu, da sta oba usmerjena na samousmerjanje, samokontrolo, samouravnavanje, avtonomijo učenja in osebno rast skozi aktivno participiranje v učnem procesu. Humanizem je fokusiran na učenčevo samoaktualizacijo, na holistično (celostno, celovito) učenje in razmišljanje, na nadarjenost, psihološko balansiranje, ki je centralni namen humanistične edukacijske paradigme. Konstruktivizem je za razliko od behaviorizma in kognitivizma zelo izrazito svoboden učni proces.

Humanizem, zadnja od štirih temeljnih teorij učenja oz. učne paradigme verjame, da učenje ljudi, človeka ni gonilo informacija oz. informacijsko procesiranje, še manj povečevanje miselnih shem oz. shematični miselni vzorci, pa četudi z možnostjo ustvarjanja znotraj določenih struktur (v kar verjamejo kognitivisti). In tudi ne pogojni odgovori (reakcije) (v kar verjamejo behavioristi). Človekovo mišljenje in učenje raste z jazom v holističnem smislu (angl.: self), s samostojnostjo, zorenjem, celotnim bitjem, ki ima močan značaj (angl.: character), osebnostne značilnosti (lastnosti) in sposobnosti za odločanje, kar vpliva pozitivno na druge, skupino, družbo. Žal je v naših šolah v primerjavi z behaviorističnimi modeli in konstruktivističnimi vzorci, humanističen pristop slabotnejši (redok). Moderna humanistična teorija učenja ima zelo stare korenine. Te korenine segajo do Konfucija, starih Grkov, Aristotela in kontinentalne renesanse filozofov Erasmosa in Montaigna, kot tudi kasnejših. Kot filozofija humanizem verjame, da je človek svoboden, avtonomen v izbiri, ki ima pozitiven učinek, kot tudi za razvoj sposobnosti; moralnih, duhovnih, emocionalnih, fizičnih in mentalnih. Humanistična predpostavka je, da je človek v svoji biti dober, zato lahko svobodno izbira. Rast, razvoj posameznika namreč ni omejeno, prav tako ne rase. Samostojen koncept (angl.: self-concept development) je kritičnega pomena za odraščanje osebnosti. Posameznik je po naravi gnan k samoaktualizaciji (samouresničevanju) (angl.: self-actualization). Realnost, okolje imata močan vpliv na človekovo zaznavanje (percepcijo). Na ta način lahko posamezniki prevzemajo odgovornosti zase in družbo. V 20. stoletju sta Abraham Maslow in Carl Rogers spodbudila razvoj humanizma. Maslow s hierarhijo potreb (7), od hrane, vode, spanja, do samoaktualizacije, razvoja talenta, nadarjenosti, sposobnosti potenciala posameznega človeka. Rogerjeva terapija usmerjena na klienta in izkušnjsko učenje prav tako cilja na samodirektivnost, samousmerjanje, samouravnavanje, na osebno izbiro in po tej poti vodi posameznika do zrelosti. Znotraj humanističnega konteksta je v ospredju posameznikovo znanje, centri osebnega učenja, izkušnje učečega. Vse to vodi do samouresničevanja. Človekovo mišljenje je proces rasti, ki vodi do večje tolerantnosti, sprejetosti sebe in drugih in osebnostna transformacija skozi novo notranjost, ki rezultira z vrha (vrhunca) življenja in učnih izkušenj. V edukaciji je humanizem usmerjen v inštruktorjeve (učiteljeve) sposobnosti, ki vzgaja, hrani in želi omogočiti (angl.: to foster) učenčev razvoj samokoncepta, avtonomije, sposobnosti za sprejemanje osebnih odločitev (odgovornosti), samorazvoja, samousmerjanja v končno samoučenje. Kot humanistična teorija (na primer Lindermanov pogled izobraževanja odraslih, Andersenov pogled na andragogiko in Brunerjev vpogled na učenje z odkrivanjem ter vsi konstruktivisti). Za razliko od behavioristov, ki jih ne skrbi humanistično učenje in osebna rast človeka, osebnostne spremembe skozi samousmerjanje, raje zunanji stimulansi (spodbude) in učni rezultati, produkti in očitne vedenjske spremembe, je humanizem prežet s skrbjo nad notranjo samoaktualizacijo človeka (samouresničevanjem) in osebnostno transformacijo (preobraževanjem), ki se zgodi kot rezultat emocionalnih in etičnih odgovorov (reakcij) na učne izkušnje. S kognitivizmom je fokus raziskovanja na tem, kako možgani sprejemajo, ponotranjijo in priključijo informacije. Humanistov ne skrbijo notranje mentalne razmere (z vidika mehanicizma), ki so rezultat raznoterih vhodov in izhodov (vplivov in posledic) ter prenos znanja vključno s procesiranjem informacijskih principov. Humanizem skrbi učenčeva samoregulacija, samoaktualizacija, samousmerjanje, notranja motivacija, samorefleksija, osebnostna rast, ki se rezultira znotraj učnih procesov. Kot konstruktivizem, humanizem skrbi

volja, namera (angl.: willfulness), ustvarjalnost in avtonomija učenca. S konstruktivizmom in humanizmom je fokus na tem, kako podpreti učenca, mu pomagati konstruirati vsebino, ki je ponavljajoča, subjektivna, in ne dokončna, ki jo opredeljuje več sistemov ali mentalnih konstruktov (kar raziskujejo tudi kognitivisti). A, kjer skrbi konstruktiviste delo, delovanje, proaktivno učenje za konstruiranje znanja učečega se, humaniste skrbi konstruktor, njegovo pridobivanje znanja, njegovo samouravnavanje, balansiranje in rast posameznika v učnem procesu. Ne glede na nasprotovanja šol, kjer prevladuje behaviorizem in kognitivizem, je humanizem še vedno močna sila v iskanju in definiranju tega, kako se uči človek, kako se razvija in kako raste.

Povzela in priredila dr. Natalija Komljanc leta 2013 za namen usposabljanja iz teme Formativno spremljanje (FS) po David C. Leonard.(2002). Learning Theories A to Z.. Greenwood Publishing Groups.